

การศึกษาเรื่องสถานภาพและบทบาทของสตรีในสังคมไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบันได้แสดงให้เห็นวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงสถานภาพและบทบาทของสตรีในสังคมไทยในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

สถานภาพและบทบาทโดยทั่วไป

(๑) สถานภาพและบทบาทของบุตรสาว

๑.๑ สถานภาพและบทบาทของบุตรสาวโดยทั่วไป

บุตรสาวครอบครัวสุโขทัยได้รับการเลี้ยงดูและมีบทบาทอย่างสำคัญในครอบครัว บุตรสาวได้รับการฝึกฝนให้เป็นแม่บ้านและเป็นภรรยาที่ดีของครอบครัว บุตรสาวในครอบครัวชั้นสูงมีโอกาสได้เรียนรู้อาการต่าง ๆ จากบิดามารดาทำหน้าที่เป็นผู้สอนด้วย ส่วนบุตรสาวในครอบครัวธรรมดาเนื่องจากการศึกษาไม่เป็นสิ่งจำเป็นในการประกอบงานอาชีพและระบบการศึกษาที่วัดในพระพุทธศาสนา ทำให้บุตรสาวในครอบครัวทั่วไปไม่เข้ารับการศึกษาระดับชั้นสูงเลย

บุตรสาวครอบครัวอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีบทบาทในครอบครัวคล้ายกับบุตรสาวในครอบครัวสุโขทัย บุตรสาวยังคงมีบทบาทสำคัญในครอบครัวชั้นสูงและครอบครัวชนบทเกษตรกรรมทั่วไป

วัฒนธรรมการมีทาสในสมัยอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทำให้สถานภาพของบุตรสาวในครอบครัวอยุธยาต่ำลง เพราะบิดาสามารถขายบุตรให้เป็นทาสผู้อื่นได้ถ้าหากจนลงเมื่อมีประกาศห้ามไม่ให้บิดาขายบุตรเป็นทาสคนอื่นได้บุตรไม่ยินยอมในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และการประกาศเลิกทาสในสมัยรัชกาลต่อมา ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของสตรีที่เป็นบุตรสาวในครอบครัวให้สูงขึ้น บุตรสาวไม่ต้องถูกขายให้เป็นทาสอีกต่อไป

สมัยอยุธยาจากหลักฐานแสดงให้เห็นวัฒนธรรมการแต่งงานในระหว่างพี่น้องของครอบครัวชั้นสูง ทำให้บุตรสาวในครอบครัวต้องอยู่ในระเบียบกฎเกณฑ์ของครอบครัวมากกว่าบุตรสาวในครอบครัวธรรมดาทั่วไป บุตรสาวในครอบครัวชั้นสูงต้องเรียนรู้ประเพณีคตินเพื่อรักษาชื่อเสียงวงศ์ตระกูลของตน นั้นหมายความว่าไม่มีสิทธิหย่าร้างหรือเรียกว่าแทบไม่มีเลย แม้

แต่หน้าที่ปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ของครอบครัวแต่ประการเดียว

ในปัจจุบันนี้ บุตรสาวในครอบครัวสังคมเกษตรกรรมในชนบท ซึ่งเจ็นครอบครัวส่วนใหญ่ของสังคมไทยในขณะนี้ บุตรสาวยังคงมีบทบาทไม่เปลี่ยนแปลงอะไรมากนัก กล่าวคือ บุตรสาวในครอบครัวยังคงมีระดับการศึกษาต่ำ สมรสเมื่ออายุยังน้อย บุตรสาวต้องช่วยเหลือครอบครัวทำงานเกษตรกรรมต่อไป มีชีวิตผูกพันอยู่กับครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ บิดามารดาในครอบครัวชนบทและครอบครัวสังคมเมืองนิยมให้บุตรสาวเลือกคู่ครองด้วยตนเอง บุตรสาวในครอบครัวสังคมเมืองเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเองหลายประการ เช่น มีระดับการศึกษาสูงขึ้น แต่งงานเมื่ออายุมากขึ้น ช่วยเหลือครอบครัวทำงานอาชีพต่าง ๆ บุตรสาวในครอบครัวไทยกำลังเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเองต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของบุตรสาวในสังคมเมืองกำลังเปลี่ยนแปลงบทบาทไปตามสังคมเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป

๑.๒ สถานภาพของบุตรสาวตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว

กฎหมายเกี่ยวกับครอบครัวสมัยสุโขทัยได้กำหนดสิทธิและหน้าที่ของบุตรสาวไว้น้อยมาก เพียงแต่กำหนดสิทธิไว้ในเรื่องสิทธิการรับมรดกตามหลักการ "ให้ไว้แก่ลูกมันสิ้น" ซึ่งก็เป็นการบัญญัติไว้อย่างกว้าง ๆ มากกว่า ความเห็นตามนัยนี้บุตรสาวน่าจะมีสิทธิเท่าเทียมกับบุตรชายในการรับมรดก เพราะถือว่าเป็นลูกคนหนึ่ง ของครอบครัว แต่เนื่องจากหลักฐานในเรื่องนี้น้อยมาก จึงสามารถจะสันนิษฐานได้เป็นหลายทาง การศึกษาคั้งนี้จึงเสนอความคิดเห็นที่น่าจะเป็นแนวทางประการหนึ่งว่า บุตรสาวในครอบครัวสุโขทัยน่าจะมีสิทธิได้รับมรดกตามหลักการในกฎหมายมรดกที่ว่า "ให้แก่ลูกมันสิ้น" กฎหมายเกี่ยวกับครอบครัวสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น กำหนดให้บุตรสาวอยู่ใต้อ่านาจอิสระของบิดามารดา บิดามารดาสามารถขายบุตรสาวให้เป็นทาสคนอื่นได้ ตามกฎหมายลักษณะทาสหลายบททำให้สถานภาพของบุตรสาวต่ำที่สุดในประวัติศาสตร์ความเป็นมา ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๔ ได้ประกาศห้ามไม่ให้บิดามารดาขายบุตรสาวโดยไม่ยินยอม และห้ามไม่ให้บิดามารดาบังคับบุตรสาวที่อายุ ๒๐ ปีขึ้นไปแต่งงานกับชายอื่น บุตรสาวที่อายุ ๒๐ ปีขึ้นไปจึงมีอิสระในการเลือกคู่ครองได้ตามความพอใจ ในเรื่องการเลือกคู่ครองนี้ให้บังคับเฉพาะบุตรสาวในครอบครัวธรรมดาทั่ว ๆ ไป บุตรสาวในครอบครัวชั้นสูงยังคงอยู่ในอำนาจของบิดามารดาต่อไป เมื่อมีประกาศการเลิกทาสในสมัยรัชกาลที่ ๕ บุตรสาว

ก็ไม่ต้องถูกบิดามารดาขายให้เป็นทาสคนอื่นอีกต่อไป ทำให้สถานภาพของบุตรสาวในครอบครัวสูงขึ้น กฎหมายเกี่ยวกับมรดกสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น กำหนดสิทธิให้บุตรสาวมีสิทธิได้รับมรดกของบิดาเจ้ามรดกเท่าเทียมกับบุตรชาย แม้กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในปัจจุบันนี้ได้รับอิทธิพลจากกฎหมายสมัยอยุธยา กล่าวคือ ยังคงให้สิทธิแก่บุตรสาวให้ได้รับมรดกอย่างเท่าเทียมกับบุตรชายไม่เปลี่ยนแปลง

บุตรสาวในครอบครัวชั้นสูง โดยเฉพาะพระราชธิดาของพระมหากษัตริย์ถูกจำกัดสิทธิไม่ให้สืบราชสมบัติตามกฎหมายแต่เพียงบาลที่ตราขึ้นในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ในสมัยรัตนโกสินทร์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้ตราบัญญัติห้ามไม่ให้สตรีขึ้นครองราชย์ตามกฎหมายแต่เพียงบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ได้มีการเปลี่ยนแปลงกฎหมายให้รับราชการบริหารมณฑลฉบับปัจจุบัน ให้สิทธิแก่พระราชธิดาสืบราชสันตติวงศ์ได้ นับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงบทบาทของบุตรสาวในครอบครัวชั้นสูง โดยเฉพาะสิทธิของพระราชธิดาให้ทรงมีสิทธิสืบสันตติวงศ์ได้ ซึ่งหมายความว่าในอนาคตข้างหน้าอาจจะมีการมีพระมหากษัตริย์สตรีขึ้นในประเทศไทย เป็นการแสดงให้เห็นว่าสังคมไทยยกย่องและเห็นความสำคัญของสตรีในสังคมไทย

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในปัจจุบันกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้บุตรสาวสามารถหมั้นและสมรสได้เมื่ออายุ ๑๕ ปีให้อยู่ในการปกครองของบิดามารดา ให้สิทธิได้รับมรดกเท่าเทียมกัน กฎหมายส่วนใหญ่กำหนดสิทธิและหน้าที่ของบุตรสาวให้เป็นไปตามประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยโดยไม่เปลี่ยนแปลงอะไรมากนัก

(๒) สถานภาพและบทบาทของภรรยาในครอบครัว

๒.๑ สถานภาพและบทบาทโดยทั่วไป

ภรรยาในครอบครัวไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยมีหลักฐานว่ามีสถานภาพต่ำเรื่อยมา โดยเฉพาะภรรยาในครอบครัวชั้นสูง ภรรยาที่มีหน้าที่ต่าง ๆ ในครอบครัว เป็นแม่บ้านการเรือนดูแลครอบครัวให้เรียบร้อยและอยู่ในอำนาจของสามี ยิ่งสามีสามารถมีภรรยาได้หลายคนยิ่งทำให้สถานภาพของภรรยาต่ำลงไปอีก ภรณาน้อยจะต้องอยู่ในอำนาจของสามีและภรรยาหลวง ภรรยาต้องเชื่อฟังสามี มีหน้าที่ปรนนิบัติสามีและดูแลครอบครัวให้เรียบร้อยเป็นหน้าที่ที่สำคัญที่สุด

ภรรยาในครอบครัวคนธรรมดาทั่วไป เนื่องจากลักษณะครอบครัวเกี่ยวข้องกับฐานะงาน

อาชีพเกษตรกรรม ทำให้ภรรยาเข้าไปมีบทบาทสำคัญในครอบครัวมากกว่าภรรยาในครอบครัวชั้นสูง ความจำเป็นในทางเศรษฐกิจมีผู้ให้ความเห็นว่าทำให้ผู้ชายในครอบครัวชั้นชั้นธรรมดาทั่วไปสามารถมีภรรยาได้เพียงคนเดียว ปัจจุบันกล่าวข้างต้นทำให้ภรรยาในครอบครัวทั่วไปมีบทบาทเคียงคู่กับสามีอย่างแท้จริงในครอบครัว

สมัยอยุธยาวัฒนธรรมการมีทาสทำให้สถานภาพของภรรยาต่ำลงไปตามกล่าวที่ว่า "ผู้หญิงเป็นความผู้ชายเป็นคน" สามีอาจขายภรรยาให้เป็นทาสคนอื่นได้ตามใจชอบ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ได้ประกาศห้ามไม่ให้สามีลักเอาชื่อภรรยาไปขายเป็นทาสถ้าภรรยาไม่ยินยอม ในรัชกาลนี้จึงเป็นสมัยที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงสถานภาพและบทบาทของภรรยาในครอบครัวอย่างแท้จริง เมื่อมีการเลิกทาสในสมัยรัชกาลที่ ๕ จึงเป็นการยกเลิกสิทธิของสามีที่มีความสามารถขายภรรยาให้ไปเป็นทาสผู้อื่นได้โดยปริยาย

บทบาทของภรรยาในครอบครัวตั้งแต่สมัยอยุธยานอกจากจะมีบทบาทสำคัญเคียงคู่กับสามีเหมือนครอบครัวสมัยสุโขทัยแล้ว ภรรยาในครอบครัวทั่วไปสมัยอยุธยายังมีหน้าที่สำคัญมีอำนาจปกครองครอบครัวเมื่อสามีไม่อยู่ ไปเข้าอยู่เวรรับราชการตามระบอบสังคมสมัยนั้น ภรรยาในครอบครัวสมัยอยุธยาหรืออาจจะเรียกว่าตลอดมาจนสมัยปัจจุบันมีบทบาทสำคัญในครอบครัวในทางปฏิบัติเท่าเทียมกับสามีหรือในบางกรณีอาจจะมากกว่าเสียอีก

ในปัจจุบันภรรยาได้เข้าไปมีบทบาทสำคัญในครอบครัวทั้งครอบครัวสังคมเมืองและชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นผู้มีส่วนสำคัญต่อบทบาททางเศรษฐกิจของครอบครัว การที่ภรรยาเข้าไปมีส่วนช่วยเหลือครอบครัวเป็นผู้หารายได้ให้ครอบครัวทำให้ภรรยาเป็นผู้มีสิทธิมีเสียงมีอำนาจในการตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ ในครอบครัวทำให้ภรรยามีสถานภาพสูงในครอบครัว

๒.๖ สถานภาพของภรรยาตามกฎหมายครอบครัว

ตั้งแต่สมัยสุโขทัยภรรยามีฐานะอยู่ในความคุ้มครองของสามีตามกฎหมาย ภรรยาต้องอยู่ในความคุ้มครองของสามีเท่านั้น ในเมื่อภรรยาอยู่ในความคุ้มครองของสามี สิทธิของภรรยาจึงไม่มีแต่ประการใด

กฎหมายเกี่ยวกับครอบครัวสมัยอยุธยากำหนดให้ภรรยาอยู่ในอำนาจอิสระของสามี สามีมีสิทธิเหนือภรรยาในทุกประการแม้แต่จะโบยตีสั่งสอน มีสิทธิขายภรรยาให้เป็นทาสคนอื่น

ได้ตามกฎหมายลักษณะทาส สิทธิอื่นของภรรยาเมื่อเทียบกับสามีแล้วเรียกว่าไม่มีสิทธิประการใดในครอบครัว กฎหมายเกี่ยวกับครอบครัวสมัยอยุธยาเพียงแต่กำหนดสิทธิและหน้าที่ของภรรยาไว้แตกต่างกันไปตามฐานะของภรรยาชนิดต่าง ๆ ภรรยาหลวงมีสิทธิและหน้าที่ที่สำคัญเหนือภรณาน้อยทั้งปวง อย่างไรก็ตามเมื่อมีการเลิกทาสในสมัยรัตนโกสินทร์ ฐานะของภรณาก็ได้วิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

แม้จะบัญญัติสถานภาพของภรรยาในครอบครัวไว้ว่า กฎหมายสังคมอยุธยาก็ยังให้สิทธิแก่ภรรยาสามารถฟ้องหย่าสามีได้ถ้าสามีไม่ทำหน้าที่ของสามีให้สมบูรณ์ เมื่อหย่าขาดจากกันแล้ว ภรณาก็ยังมีสิทธิได้รับส่วนแบ่งในทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยาบางตามหลักการ "ชายหาหญิงคอน" ถึงแม้จะให้สิทธิภรรยาไว้น้อยกว่าสามี แต่ก็ยังเรียกได้ว่าไม่ตัดสิทธิของภรรยาในเรื่องส่วนแบ่งทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยาเสียทีเดียว

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่เกี่ยวกับครอบครัวในปัจจุบันยังคงได้รับอิทธิพลจากกฎหมายเกี่ยวกับครอบครัวในสมัยอยุธยา กล่าวคือ กำหนดให้สามีเป็นหัวหน้าครอบครัว มีสิทธิปกครองทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยาที่เรียกว่าสินบริคต แต่จะไม่มีกฎหมายกำหนดให้สามีมีภรรยาได้เพียงคนเดียว แต่ไม่ได้กำหนดห้ามหรือกำหนดบทลงโทษสามีที่มีภรรยาหลายคน ภรรยาต้องถือภูมิลำเนาตามสามี ไม่มีอำนาจปกครองบุตรในขณะที่สามียังมีชีวิตและยังมีความสามารถตามกฎหมายอยู่ เหล่านี้เป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นชัดว่าภรณามีสถานภาพต่ำกว่าสามีทั้งสิ้น

กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ปัจจุบันเพียงแต่ให้สิทธิภรณามีส่วนแบ่งในทรัพย์สินระหว่างสามีภรณาคือขึ้นกว่าหลักการ "ชายหาหญิงคอน" ในกฎหมายกรุงศรีอยุธยา เช่นเดียวกันกับสิทธิในการหย่าร้าง กฎหมายก็ให้สิทธิแก่ภรรยาหลายประการมากขึ้นเท่าเทียมกับสามี ยกเว้นแต่เหตุหย่าในเรื่องการมีชู้ สามีมีสิทธิหย่าได้ฝ่ายเดียวภรรยาไม่มีสิทธิ แม้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จะจำกัดสิทธิของภรรยาไว้มากมายหลายประการดังกล่าว เมื่อเปรียบเทียบกับกฎหมายเกี่ยวกับครอบครัวสมัยอยุธยาก็สามารถกล่าวได้ว่าภรณามีฐานะสูงขึ้นบ้าง

ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงสิทธิภรรยาในครอบครัวให้สูงขึ้น ภรณามีสิทธิใช้นามสกุลเดิมของตนเอง ไม่ต้องใช้นามสกุลของสามีตามพระราชบัญญัตินามสกุลที่ประกาศใช้ในรัช

สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สตรีสามารถเป็นเจ้าของบ้านได้ตามกฎหมาย
มหาดไทยเพื่อให้สตรีสามารถเช่ารับการเลือกตั้งเป็นกำนันผู้ใหญ่บ้านได้ในอนาคตจะมีการแก้ไข
กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ให้สิทธิแก่ภรรยามากขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ
ฉบับปัจจุบันที่กำหนดให้หญิงและชายมีสิทธิเท่าเทียมกัน ในเวลาอีกไม่นานนี้ ภรรยาในครอบครัว
ชาวไทยจะมีสิทธิตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกับสามีอย่างแท้จริง นับว่าเป็นวิวัฒนาการขั้นหนึ่ง
ของสังคมไทยที่สถานภาพของภรรยามีสิทธิและหน้าที่เท่าเทียมกับสามีอย่างแท้จริงในครอบครัว
ไทย

(๓) สถานภาพและบทบาทของมารดาในครอบครัว

๓.๑ สถานภาพและบทบาทของมารดาทั่วไปในครอบครัว

มารดาในครอบครัวชั้นสูงและครอบครัวชนชั้นทั่วไปมีอำนาจจัดการบ้านเรือน แม
ในชั้นปลายของชีวิตเมื่อบุตรธิดาสมรสและแยกตัวออกไปจากครอบครัว มีหน้าที่อบรมเลี้ยงดู
บุตรธิดาของตนเอง บุตรธิดาจะต้องให้ความเคารพแก่มารดาเท่าเทียมกับบิดา มารดามีอ
นาจอย่างแท้จริงในครอบครัว ระบบสังคมอยุธยาซึ่งผู้ชายจะต้องออกไปอยู่เวรรับราชการใน
ระยะเวลาอัน ยาวยิ่งทำให้อำนาจของมารดาเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย

มารดาในครอบครัวสังคมเมืองและชนบทปัจจุบัน เชื่อว่ายังคงมีอำนาจอย่างแท้
จริงไม่เปลี่ยนแปลงไปแต่อย่างใด แม้สังคมจะเปลี่ยนไป เป็นสังคมเมือง มารดาก็ยังคงมีอ
นาจในบ้านเป็นที่เคารพยกย่องของบุตรธิดาอยู่เช่นเดิม

๓.๒ สถานภาพของมารดาตามกฎหมายในครอบครัว

สิทธิและหน้าที่ของมารดาตามกฎหมายตั้งแต่สมัยสุโขทัยบัญญัติให้บุตรต้องเคารพยก
ย่อง ให้ความอุปการะมารดาเท่าเทียมกับบิดา ครั้นมาถึงสมัยอยุธยา มารดามีอำนาจอิสระเหนือ
บุตรธิดาเท่ากับบิดา โดยทั่วไปกฎหมายไม่ได้กำหนดสิทธิและหน้าที่ของมารดาไว้มากนัก ส่วน
มากจะยึดหลักปฏิบัติตามประเพณีนิยมมากกว่าจะตราไว้เป็นตัวบทกฎหมาย รวมทั้งประมวลก
ฎหมายแพ่งและพาณิชย์ปัจจุบันนี้ก็บัญญัติหน้าที่ของมารดาเป็นไปตามประเพณีนิยมเป็นส่วนใหญ

กฎหมายเกี่ยวกับครอบครัวสมัยอยุธยากำหนดสิทธิให้มารดามีสิทธิเท่าเทียมกับบิดา

เป็นมารดา...

ในการรับมรดกของเจ้ามรดก กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในปัจจุบันก็กำหนดสิทธิของมารดาไว้เท่าเทียมกับบิดาในการรับมรดกของผู้ตาย เหล่านี้ เป็นการแสดงให้เห็นว่ากฎหมายที่ยึดถือหลักประเพณีและวัฒนธรรมมรดกของและให้สิทธิแก่มารดาเท่าเทียมกับบิดาทั้งในทางกฎหมายและในทางปฏิบัติดังกล่าวข้างต้น

๒/๔ สถานภาพและบทบาททางสังคมของสตรีไทย

(๑) สถานภาพและบทบาททางการศึกษา

บทบาทสตรีทางการศึกษาดังแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยเฉพาะสตรีในชนชั้นธรรมดาทั่วไป ไม่เคยเข้าไปมีบทบาททางการศึกษาเลย สตรีในสังคมชั้นสูงตั้งแต่สมัยสุโขทัย คือ นางนพมาศ เจ้าฟ้าคุณพลและเจ้าฟ้ามงกุฎในสมัยอยุธยา มาจนถึงคุณพุ่มและคุณสุวรรณในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เข้าไปมีบทบาททางการศึกษากลาย ๆ กัน กล่าวคือ ในฐานะที่เป็นสตรีในสังคมชั้นสูงซึ่งต้องเรียนรู้วิชาการหนังสือต่าง ๆ จนสามารถผลิตผลงานที่ได้รับการยกย่องยอมรับให้เป็นวรรณคดีไทยที่มีคุณค่าควรแก่การศึกษาเหมือนกับหนังสือวรรณคดีอื่น ๆ ที่ผู้ชายในสมัยเดียวกันแต่งขึ้น บทบาททางการศึกษาของสตรีในสังคมชั้นสูงจึงเรียกได้ว่ามีบทบาททางการศึกษาอย่างสำคัญเท่าเทียมกับผู้ชายตลอดมา

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีผู้ริเริ่มให้การศึกษแก่สตรี โดยเฉพาะ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ตลอดจนพวกมิชชันนารีได้เข้าไปมีบทบาทโดยเป็นผู้ริเริ่มการศึกษาของสตรี ได้จัดตั้งโรงเรียนให้การศึกษาแก่สตรีในระยะเริ่มแรก มาจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงออกพระราชบัญญัติประถมศึกษาภาคบังคับ นับตั้งแต่นั้นมาสตรีไทยก็เข้าไปมีบทบาททางการศึกษาเรื่อยมาจนถึงในปัจจุบัน

ในปัจจุบันสตรีไทยในเขตชนบทเป็นผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำ สตรีส่วนใหญ่ในชนบทจะสำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา ทั้งนี้เพราะความไม่เป็นธรรมในการจัดระบบการศึกษาของสังคมไทย ทำให้สตรีไทยในเขตชนบทไม่สามารถเข้าเรียนหนังสือในระดับสูงได้ สตรีที่เรียนจบในระดับการศึกษาสูงถึงระดับอุดมศึกษาส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตเมือง ทั้งนี้เพราะเขตเมืองเป็นที่ตั้งของสถาบันการศึกษาชั้นสูง สตรีในชนบทถ้ามีความต้องการศึกษาคือจะต้องอพยพ

เข้าเมืองเพื่อศึกษาต่อในระดับสูง นอกจากนั้นสตรีจะเข้ารับการศึกษาในระดับสูงเพิ่มขึ้นในปัจจุบันแล้วสตรีไทยยังเข้าไปรับบทบาทในวงการศึกษ โดยเป็นผู้ทำงานในหน้าที่และตำแหน่งครู อาจารย์ในสถานการศึกษาทุกระดับด้วย

(๒) สถานภาพและบทบาททางการอาชีพของสตรีไทย

บทบาททางการอาชีพของสตรีในสังคมไทยทั่วไปตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่สำคัญมีอย่างเดียวคือ บทบาทการประกอบอาชีพเกษตรกรรมในไร่นาช่วยครอบครัว แม้ว่าสตรีในสังคมชั้นสูงสามารถเข้ารับราชการในราชสำนักได้บ้าง ก็เป็นตำแหน่งหน้าที่ที่ไม่สำคัญมากนักเรียกได้ว่าแทบจะไม่มีบทบาทอย่างไรในการประกอบอาชีพรับราชการ ตั้งแต่สมัยอยุธยาสตรีไทยนิยมประกอบอาชีพค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ ช่วยเหลือครอบครัวและเลี้ยงตัวเอง เพราะระบบการปกครองของสมัยอยุธยาที่บังคับให้ผู้ชายต้องออกจากบ้านไปอยู่เวรรับราชการในระยะเวลายาวนาน แม้ในปัจจุบันนี้สตรีไทยก็ยังนิยมทำการค้าอยู่โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตเมือง สตรีไทยมีอาชีพการค้าที่เป็นงานส่วนตัวและช่วยเหลือครอบครัวโดยไม่รับค่าจ้างเป็นส่วนใหญ่

ในปัจจุบันนี้สตรีในสังคมชนบททั่วไปเนื่องจากระดับการศึกษาต่ำ สตรีส่วนใหญ่จึงทำงานอาชีพเกษตรกรรมต่อไปอย่างไม่เปลี่ยนแปลง สตรีในสังคมเมืองถึงแม้ว่าจะมีระดับการศึกษาสูงแต่ก็ยังมีส่วนน้อย ทำให้สตรีในเมืองส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย อาชีพบริการ คณงานและกรรมกร เป็นคนงานไร่มือและกึ่งมีฝีมือที่ไม่ต้องอาศัยความรู้ เป็นส่วนใหญ่ มีสตรีจำนวนน้อยมากที่ทำงานใช้วิชาความรู้และทำงานทางวิชาการ สตรีไทยส่วนใหญ่ยังคงเป็นผู้ใช้แรงงานหนักในการประกอบอาชีพช่วยเหลือครอบครัว สตรีไทยเป็นผู้ที่ต้องทำงานหนักทั้งในบ้านและนอกบ้าน โดยที่สังคมยังไม่ให้ความคุ้มครองการทำงานของสตรีเท่าที่ควรในทางปฏิบัติ สังคมยังคงทอดทิ้งไม่สนใจสตรี ปลอมใจให้สตรีมีระดับการศึกษาต่ำความไม่รู้หนังสือทำให้สตรีต้องทำงานหนักกว่าที่ควรจะเป็น

(๓) สถานภาพและบทบาทสตรีทางการเมือง

บทบาทสตรีทางการเมืองเพิ่งมีขึ้นและปรากฏหลักฐานในครั้งกรุงศรีอยุธยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสตรีในสังคมชั้นสูง สตรีได้เข้าช่วยเหลือผู้ชายทำการ รบพุ่งทำสงครามกับศัตรู

เช่น สมเด็จพระศรีสุริเยศยศจักรสังเวยในสมัยกรุงศรีอยุธยา ท้าวเทพสตรี ท้าวศรีสุนทร และท้าวสุรนารี ในสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในครั้งที่สอง ก็มีความเชื่อว่าสตรีไทย ได้ปลอมตัวเป็นชายโดยตัดผมสั้นและเขานุ่งจูงกระเบนร่วมทำสงครามกับพม่าและเพื่อประโยชน์ในการหลบหนีข้าศึก ในเมื่อสังคมเกิดความไม่สงบสตรีไทยก็เข้าร่วมมีบทบาททางการเมืองป้องกันประเทศอย่างสำคัญด้วยเสมอ

บทบาทสตรีชั้นสูงในทางการเมืองอีกอย่างหนึ่งคือ สตรีได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินในครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยาคือ ท้าวศรีสุทธาจันทร์ ในสมัยรัตนโกสินทร์คือ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ แสดงให้เห็นว่า สังคมไทยเรายอมรับบทบาททางการเมืองของสตรีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา

ในปัจจุบันสตรีไทยมีสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้งและมีสิทธิสมัครรับการเลือกตั้ง ตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในสมัย พ.ศ. ๒๔๗๕ สตรีไทยเราเพิ่งมีบทบาททางการเมืองโดยได้รับการเลือกตั้งให้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในครั้งแรกในสภาชุดที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐ จำนวน ๑ ท่าน หลังจากนั้นสตรีก็ได้รับการเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในรัฐสภาทุกครั้งจนถึงชุดสุดท้ายคือรัฐสภาชุดที่ มีสตรีที่ได้รับการเลือกตั้งให้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรถึง ๗ คน อัครจักรได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของสตรีไทยมีอัตราสูง ๆ ต่ำ ๆ เรื่อยมา โดยทั่วไปแล้วก็ยังนับได้ว่าสตรีเข้าไปมีบทบาททางการเมืองน้อยมาก ทั้งนี้เห็นจะเห็นเพราะว่าสตรีไทยเรายังมีภาระอันหนักในครอบครัว และในการประกอบอาชีพช่วยเหลือครอบครัวมากเกินไปจนไม่มีเวลาสนใจการเมืองเลย จึงทำให้มีบทบาททางการเมืองน้อยมาก

สตรีไทยเรายังไม่เคยได้รับการยอมรับให้เข้าร่วมคณะรัฐบาลแม้ในรัฐบาลชุดปัจจุบัน ในวงการบริหารชั้นสูงอื่น ๆ มีสตรีรับราชการเป็นข้าราชการชั้นพิเศษและชั้นเอกในทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ กระทรวงสาธารณสุขและกระทรวงศึกษาธิการ สตรีเข้าไปมีบทบาทสำคัญในการบริหารการศึกษาของชาติ มีสตรีเคยได้รับการแต่งตั้งให้เป็นปลัดกระทรวงศึกษาธิการ อธิบดีกรมวิชาการ และในวงการราชการทหารสตรีก็รับราชการในตำแหน่งสูง ๆ อีกหลายคน ในอนาคตสตรีไทยคงจะพยายามเข้าไปมีบทบาททางการเมืองในสาขาต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น

สถานภาพสตรีตามกฎหมายในสังคม

ในสมัยสุโขทัยกฎหมายได้บัญญัติให้สิทธิแก่สตรีทางสังคมเท่าเทียมกับผู้ชายทุกประการ สตรีในฐานะที่เป็นพลเมืองคนหนึ่งได้รับการยกย่องให้มีสิทธิต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสิทธิในการประกอบอาชีพ การจับจองทรัพย์สินและอื่น ๆ ในสมัยสุโขทัยกฎหมายให้สิทธิแก่สตรีเท่าเทียมกับผู้ชายในทุกเรื่อง

สมัยอยุธยาตามกฎหมายบัญญัติสิทธิและหน้าที่ของสตรีทางสังคมไว้ต่ำกว่าผู้ชาย ในกฎหมายหลายลักษณะ เช่น กฎหมายกรมศักดิ์กำหนดคาค่าตัวของสตรีให้ต่ำกว่าผู้ชาย กฎหมายลักษณะอาญาหลวงกำหนดห้ามไม่ให้สตรีไทยสมรสกับคนต่างด้าว เป็นต้น แสดงให้เห็นว่ากฎหมายในสังคมสมัยอยุธยาจำกัดสิทธิของสตรีอยู่มากกว่า นอกจากนั้นกฎหมายสมัยอยุธยาได้กำหนดศักดิ์คณาของสตรีที่รับราชการฝ่ายในไว้และกำหนดหมู่สังกัดของสตรีไว้ในหมวดหมู่ต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการแบ่งลูกที่จะเกิดมาเข้าอยู่ในสังกัดต่าง ๆ

ในสมัยปัจจุบันได้มีการตรากฎหมายคุ้มครองแรงงานของสตรีไว้หลายประการ ให้สิทธิแก่ลูกจ้างสตรีไว้ไม่ให้นายจ้างใช้ลูกจ้างหญิงทำงานหนักเกินไป หรือทำงานที่ไม่เหมาะสมกับสตรี เป็นต้น เป็นการให้ความคุ้มครองแก่สตรีที่ทำงานอาชีพต่าง ๆ ในปัจจุบัน เนื่องจากรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันกำหนดให้สตรีมีสิทธิเท่าเทียมกับผู้ชาย มีผลให้สตรีได้รับสิทธิทางสังคมเพิ่มขึ้นมากมาย เช่น ได้มีการแกกฎหมายให้สิทธิแก่สตรีเข้ารับราชการในตำแหน่งอัยการ ปลัดอำเภอ นายอำเภอ และผู้ว่าราชการจังหวัด ออกกฎหมายให้สิทธิแก่สตรีเข้ารับเลือกตั้งเป็นกำนันผู้ใหญ่บ้านได้ตามประกาศของกระทรวงมหาดไทย กระทรวงยุติธรรมออกกฎหมายให้สิทธิแก่สตรีมีสิทธิเข้ารับราชการในตำแหน่งผู้พิพากษาทุกศาล กระทรวงกลาโหม ให้สิทธิแก่สตรีเท่าเทียมกับผู้ชายในการเข้ารับราชการทหารและกระทรวงการต่างประเทศให้สิทธิแก่หญิงมีสามีทำหนังสือเดินทางได้โดยไม่ต้องให้สามีให้คำยินยอมได้ด้วย พร้อมกันนี้กระทรวงการต่างประเทศก็ได้แต่งตั้งให้สตรีเป็นอัครราชทูตประจำกระทรวงขึ้น ในอนาคตเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงกฎหมายทางสังคมให้สิทธิแก่สตรีมากขึ้น จะทำให้สตรีเข้าไปมีบทบาททางสังคมเพิ่มขึ้นแน่นอน ในเมื่อสังคมให้สิทธิแก่สตรีทางสังคมมากขึ้น ก็มีปัญหว่าในทางปฏิบัติสังคมไทยจะปฏิบัติตามกฎหมายที่ให้สิทธิแก่สตรีดังกล่าวข้างต้นเพียงใด

1 กลุ่มและสมาคมสตรีของไทยปัจจุบัน

สมาคมสตรีของไทยจากการศึกษาโดยแยกเป็น สมาคมสตรีทางการศึกษา สมาคมสตรีทางการอาชีพ สมาคมสตรีทางการเมืองและอื่น ๆ ทำการศึกษาวัตถุประสงค์ กิจกรรม และลักษณะโดยทั่วไปของสมาคมสตรีต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้

ก. ประวัติการ ก่อตั้ง

ประวัติการ ก่อตั้ง ของสมาคมสตรีแตกต่างกันไปในสาระสำคัญดังนี้คือ สมาคมสตรีทางการศึกษามีประวัติการ ก่อตั้ง เกิดจากการรวมกลุ่มของสตรีที่สำเร็จการศึกษาจากสถาบันเดียวกันมารวมกัน จัดงานสังสรรค์และจัดงานรื่นเริงภายในกลุ่ม สมาคมสตรีทางการอาชีพเกิดจากการรวบรวมสตรีที่มีอาชีพเดียวกันหรือทำงานธุรกิจด้วยกันมาประชุมกัน เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และเพื่อวัตถุประสงค์อื่น ๆ ในยามที่ว่างจากภาระกิจ ส่วนสมาคมสตรีทางการเมืองและอื่น ๆ มีประวัติการ ก่อตั้งที่แตกต่างกันไปตามแต่ละสมาคมนั้น ๆ เช่น เกิดจากกลุ่มและสมาคมต่าง ๆ โดยมีสภาสตรีแห่งชาติเป็นศูนย์กลางประสานงานและทำกิจกรรมของสมาคมสตรีทั่วประเทศไทย

ข. วัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์ของสมาคมสตรีเกือบทุกประเภทมีลักษณะคล้ายกัน กล่าวคือ มีวัตถุประสงค์เพื่อมารวมกลุ่มกันแลกเปลี่ยนหาความรู้ ช่วยเหลือคนในกลุ่มสมาคมและบำเพ็ญสาธารณกุศลในด้านต่าง ๆ ตามแต่จะมีโอกาส ส่วนวัตถุประสงค์ของสมาคมสตรีทางด้านการเมืองและอื่น ๆ มีความแตกต่างกับสมาคมสตรีทางการศึกษาและทางการอาชีพ คือ มีวัตถุประสงค์ทางด้านการศาสนาและความต้องการที่จะยกสถานภาพของสตรีไทยให้สูงขึ้น สมาคมสตรีโดยเฉพาะสมาคมสตรีทางการศึกษาและอาชีพไคร่ระบุไว้อย่างแน่ชัดในวัตถุประสงค์ของสมาคมว่าจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่าแม้จะมีวัตถุประสงค์แตกต่างกัน แต่ประวัติการ ก่อตั้งของสมาคมสตรีเหล่านี้ก็มีที่มาในลักษณะที่คล้ายกัน แม้จะมีวัตถุประสงค์แตกต่างกันบ้างในทางปฏิบัติแล้ว กลุ่มสมาคมเหล่านี้ก็มีลักษณะคล้ายกันไม่ว่าจะเป็นเรื่องการทำกิจกรรมหรือการบริหารงาน ทำให้แยกความแตกต่างระหว่างกลุ่มและสมาคมสตรีเหล่านี้ไม่ได้ แม้จะมีวัตถุประสงค์แตกต่างกันไปบ้าง

ค. กิจกรรมของสมาคมสตรี

กิจกรรมของสมาคมสตรีของไทยที่เด่นที่สุดคือ ทำงานด้านสังคมสงเคราะห์ช่วยเหลือสังคมด้วยวิธีจัดงานหาเงินเข้าสมาคมแล้วนำไปช่วยเหลือกิจการด้านสาธารณกุศลตามโอกาสอันควร ส่วนกิจกรรมอื่นสมาคมจะทำงานแตกต่างกันไปตามโอกาส เช่น เปิดสอนฝึกอบรมทางอาชีพ เผยแพร่ความรู้และสนับสนุนการศึกษา สมาคมสตรีแห่งชาติซึ่งมีแผนงานขอบเขตที่กว้างขวางก็มุ่งทำกิจกรรมเพื่อเผยแพร่ความรู้และบำเพ็ญสาธารณกุศลมากที่สุด

ง. การบริหารงานของสมาคม

สมาคมสตรีได้จัดรูปการบริหารงานแบบเป็นทางการ เหมือนกับรูปแบบของสมาคมทั้งหลาย ประกอบด้วยบุคคลที่ทำหน้าที่ต่าง ๆ กันทุกคนทำตามหน้าที่ที่ได้กำหนดไว้ในสมาคม แต่เนื่องจากบุคคลที่เข้าไปบริหารงานเป็นบุคคลเพียงกลุ่มเดียว การบริหารงานจึงเป็นรูปแบบช่วยเหลือร่วมมือกันทำของคนในกลุ่มเดียวกันผลัดเปลี่ยนกันทำหน้าที่ต่าง ๆ ของสมาคมเท่านั้นเอง

จ. การต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิสตรี

จะเห็นว่าไม่มีสมาคมสตรีสมาคมใดเลยดำเนินการเรียกร้องสิทธิของสตรีไทยอย่างแท้จริง สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแห่งประเทศไทยแม้จะพยายามต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิของสตรีไทย แต่ก็ เป็นเพียงการดำเนินการเรียกร้องสิทธิสตรีเพียงบุคคลกลุ่มเดียวที่ทำหนังสือขอให้แก้ไขข้อความในกฎหมายที่จำกัดสิทธิของสตรีเท่านั้นเอง ส่วนการดำเนินการในทางปฏิบัติ การเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิสตรีอื่น ๆ สมาคมสตรีของไทยยังไม่มีสมาคมใดริเริ่มทำแต่ประการใด

ทัศนคติของสตรีกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อสถานภาพและบทบาทของสตรีไทย

จากการศึกษาสตรีที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ๕๐ คนจากการสัมภาษณ์ทัศนคติต่อสถานภาพและบทบาทของสตรี ในฐานะต่าง ๆ ปรากฏผลการศึกษาดังนี้

(๑) ทัศนคติต่อสถานภาพและบทบาทของสตรี ในครอบครัว

๑.๑ ทัศนคติต่อสถานภาพและบทบาทของสตรี ในฐานะที่เป็นบุตรสาว สตรีที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติว่า บุตรสาวในครอบครัวควรมีบทบาท เป็นผู้เชื่อฟัง

บิณฑบาต ช่วยเหลือครอบครัวทำงานในบ้าน และมีความคิดเป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเอง
สตรีที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่าผู้ชายที่ต้องการให้บุตรสาวมีบทบาทในครอบครัวคล้ายกับ
ตนเอง แต่ผู้ชายต้องการให้สตรีที่เป็นบุตรสาวประพฤติก่อนอยู่ในระบบประเพณีอันดั้งเดิมมากกว่า
ต้องการให้บุตรสาวเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเองในครอบครัว

๑.๒ ทักษะคติสถานภาพและบทบาทของสตรี ในฐานะภรรยา

สตรีที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่าภรรยาควรทำหน้าที่เป็นแม่บ้านแม่เรือนและ
เป็นที่ปรึกษาของสามี ประการสำคัญคือต้องการให้ภรรยาออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อช่วยเหลือ
ครอบครัวหารายได้ให้มากที่สุด และในขณะเดียวกันก็จะต้องทำงานบ้านให้ดีที่สุดด้วย สตรียังมี
ทัศนคติว่าผู้ชายยังคงต้องการให้ภรรยาของตนมีบทบาทคล้ายกับที่ตนเองคิด และมีความเห็น
ต่อไปว่าผู้ชายก็ต้องการให้ภรรยาในครอบครัวเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเองโดยการทำงาน
นอกบ้านไปด้วย และปรับตัวให้เข้ากับสังคม

๑.๓ ทักษะคติสถานภาพและบทบาทของสตรี ในฐานะมารดา

กลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติว่ามารดาในครอบครัวจะต้องอยู่ในฐานะที่สูง ให้การอบรม
เลี้ยงดูแก่บุตรธิดาตามชนบประเพณีเดิมมากที่สุด และมีความเห็นว่าผู้ชายก็มีความต้องการให้
สตรีที่เป็นมารดามีสถานภาพและบทบาทในครอบครัวเหมือนความคิดของตนเอง

(๒) ทักษะคติต่อการเปลี่ยนแปลงสิทธิสตรีทางด้านกฎหมาย

สตรีที่เป็นกลุ่มตัวอย่างได้แสดงทัศนคติว่า ต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงสิทธิและหน้าที่
ของตนเองตามกฎหมายหลายประการที่ตนเองถูกจำกัดสิทธิอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิใน
เรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภรณกลุ่มตัวอย่างมีความต้องการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด นอกจากนี้
นี้กลุ่มตัวอย่างยังต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงสิทธิสตรีในเรื่องการทวนิติกรรม สิทธิในการ
เลือกภูมิลำเนา สิทธิในการหย่าร้าง และสิทธิในการปกครองบุตรโดยให้เหตุผลว่าเพราะสังคม
เปลี่ยนแปลงไปก็ควรที่จะเปลี่ยนแปลงสิทธิของสตรีให้เท่าเทียมกับผู้ชายและในปัจจุบันสตรีก็
มีความสามารถมากขึ้นกว่าเดิมสตรียังมีความเห็นว่าผู้ชายยังไม่ต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลง
สิทธิของสตรีตามกฎหมายแต่ประการใด

(๓) ทศนคติต่อสถานภาพและบทบาทของสตรีทางการศึกษา

สตรีที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่า สตรีไทยเรายังมีบทบาททางการศึกษาน้อยเกินไป ควรมีบทบาทให้มากขึ้น สตรีที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีความเชื่อมั่นว่าสังคมไทยเราไม่ได้กีดกันสตรีทางการศึกษาเลย สังคมไทยยกย่องให้สตรีมีสถานภาพทางการศึกษาเท่าเทียมกับผู้ชาย

(๔) ทศนคติต่อสถานภาพและบทบาททางการอาชีพ

สตรีที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีความคาดหวังว่าสตรีไทยมีความสามารถในการประกอบอาชีพเท่าเทียมกับผู้ชาย และเห็นว่าสตรีไทยมีบทบาททางการอาชีพมากขึ้นกว่าเดิม สตรีที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเห็นว่าสตรีควรจะต้องเพิ่มบทบาทในการทำงานนอกบ้านมากขึ้น เพื่อเพิ่มรายได้ และช่วยเหลือครอบครัวให้มากขึ้น แสดงให้เห็นความต้องการของสตรีแม่จะเป็นเพียงกลุ่มตัวอย่างกลุ่มเดียวก็ตาม มีความต้องการเข้าไปมีบทบาทช่วยเหลือครอบครัวทำงานอาชีพต่าง ๆ นอกจากจะทำงานเป็นแม่บ้านเพียงอย่างเดียว ดังที่เคยปฏิบัติกันมาแต่ก่อน

(๕) ทศนคติต่อสถานภาพและบทบาททางการเมือง

กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่าในปัจจุบันสตรีไทยเรานั้นมีบทบาททางการเมืองน้อยไป ยังไม่เพียงพอแต่ก็มีบทบาททางการเมืองมากขึ้นกว่าเดิมและไปใช้สิทธิทางการเมืองมากขึ้น กลุ่มตัวอย่างเห็นว่าสังคมไทยเรายังไม่ยอมรับว่าสตรีมีความสามารถในทางการเมืองเท่าเทียมกับผู้ชาย

(๖) ทศนคติในด้านอื่น ๆ

สตรีที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่า สมาคมสตรีของไทยยังไม่มีความคืบหน้าเพื่อเรียกร้องสิทธิของสตรีมากนัก โดยให้เหตุผลว่าไม่ควรจะทำเพราะเป็นวิธีการที่รุนแรงเกินไป กฎหมายไทยเรายังไม่กีดกันสตรีเท่าใดนัก และมีความเห็นในทางคัดค้านการต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิด้วยวิธีการรุนแรงด้วย กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่าสตรีไทยเรายังไม่มีความสนใจต่อสมาคมสตรีเท่าที่ควร และยืนยันว่าสมาคมสตรีไทยควรช่วยเหลือสังคมต่อไป โดยเฉพาะร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับสตรีมากกว่าจะทำการต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิของสตรี

กลุ่มตัวอย่างให้ความเห็นว่าสตรีไทยควรออกไปทำงานนอกบ้านพร้อม ๆ กันก็จะต้องทำงานในบานให้สมบูรณ์ด้วย และมีความคาดหวังต่อไปว่าผู้ชายยังคงต้องการให้ผู้หญิง

เป็นแม่บ้านแม่เรือนตามแบบประเพณีดั้งเดิม กลุ่มตัวอย่างเห็นว่าแม่จะเปลี่ยนแปลงสิทธิของสตรีให้เท่ากันกับผู้ชาย แต่ก็ควรทำหน้าที่ของแต่ละคนตามประเพณีไทยเดิมที่ได้กำหนดไว้

การศึกษาเรื่องสถานภาพและบทบาทของสตรีในสังคมไทยครั้งนี้ เป็นการศึกษาสถานภาพและบทบาทของสตรีไทยโดยทั่วไป ไม่ใ้มุ่งหมายที่จะพิสูจน์สมมุติฐานหรือต้องการจะสรุปผลการศึกษาให้แน่ชัดเจาะจงลงไปแต่ประการใดทั้งสิ้น สถานภาพและบทบาทของสตรีไทยจะต้องวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงต่อไปอีกอย่างไม่หยุดยั้ง การศึกษานี้จึงเพียงแต่เสนอผลการศึกษสถานภาพและบทบาทของสตรีไทยในอดีต ปัจจุบันและทัศนคติต่อสถานภาพและบทบาทของสตรีไทยในอนาคต เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการศึกษาในรายละเอียดเฉพาะเรื่องต่อไป และได้เสนอผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นวิวัฒนาการ การเปลี่ยนแปลงบทบาทและสถานภาพของสตรีในสังคมไทยในอดีตและแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงสถานภาพและบทบาทในอนาคต ของสตรีไทยด้วย

ในบทส่งท้าย ใครจะได้เสนอความคิดเห็นว่าสตรีไทยเรายังเป็นผู้ที่ไม่เข้าใจสิทธิและหน้าที่ของตนเองในสังคมสมัยใหม่ ทั้งนี้เพราะขาดความรู้และความเข้าใจ ขาดการศึกษาที่ถูกต้อง การให้ความสนับสนุนทางด้านการศึกษาแก่สตรีในฐานะที่เป็นประชากรส่วนใหญ่อย่างเป็นพิเศษและเป็นเฉพาะ เรื่องควรได้รับพิจารณาว่าเป็นเรื่องและเป็นปัญหาอย่างรีบด่วนเรื่องหนึ่ง การละเลยปัญหานี้จะก่อให้เกิดปัญหาสังคมในระยะยาว การขาดความรู้ในสถานภาพและบทบาทของตนเองในสังคม ทำให้สตรีไทยเรายังคงต้องการที่จะมีสถานภาพและบทบาทตามชนบประเพณีที่กำหนดไว้มากกว่าที่จะเปลี่ยนแปลงบทบาท ของตนเองไปตามสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน การที่สังคมมอบภาระให้สตรีทำงานหนักจนเกินไปทั้งงานในครอบครัวและทำงานนอกบ้าน สังคมยังไม่ยอมให้ความคุ้มครองสตรีในเรื่องการทำงานนอกบ้านเท่าที่ควร เหล่านี้เป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้สตรีไทยไม่มีเวลาว่างพอที่จะศึกษาหาความรู้ เพื่อเข้าใจ สถานภาพและบทบาทของตนเองในสังคมสมัยใหม่ได้

สตรีในสังคมชั้นสูงและสตรีในสังคมทั่วไปยัง ขาดความเข้าใจซึ่งกันและกันมาก กล่าวคือ สตรีในสังคมชั้นสูงต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงสถานภาพและบทบาท ของตนเองในครอบครัวและในสังคม ด้วยเหตุผลที่ว่าเพื่อต้องการให้ทัดเทียมกับนานาประเทศที่กำลังเปลี่ยนแปลงให้สิทธิแก่สตรีมากขึ้น จึงพยายามเรียกร้องสิทธิสตรีด้วยประการต่าง ๆ ส่วนสตรีในสังคมทั่วไป

ยังขาดความเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ใหม่นี้ เนื่องมาจากต้องรับภาระกิจอันหนักทั้งในครอบครัว
และในงานอาชีพจนยากแก่การเปลี่ยนแปลงสิทธิของสตรีอาจเป็นผลร้ายแก่สตรีที่ยังขาดความรู้
ในเรื่องนี้ซึ่งก็อาจทำให้เกิดปัญหาขึ้นอีกมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาในเรื่องเกี่ยวกับ
สิทธิทางกฎหมายในครอบครัว ในการศึกษาคั้งนี้จึงใคร่เสนอแนะความคิดนี้เป็นข้อ นอสุด
ท้ายในการศึกษาคั้งนี้...
